

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 14 3 ● 2015

De zwarte ibissen van Koedijk

Hoewel het Euraziatische broedgebied van de zwarte ibis op veel punten overeenkomt met dat van de in Nederland zo succesvolle lepelaar, hebben we deze vogel nog steeds niet als broedvogel kunnen verwelkomen. Komt daar binnenkort verandering in?

De uitbreiding van het Recreatiegebied Geestmerambacht met het deelgebied 'Uitbreiding Kleimeer' langs de Nauertogt bij Koedijk is terecht het Groene Mirakel genoemd. Het is nu een rijk foerageergebied voor tal van vogelsoorten. Groepen kluten en grutto's in het voorjaar en lepelaars in het najaar herinneren aan De Putten bij Camperduin in haar gloriejaren. Inmiddels bezit het een indrukwekkende waslijst aan niet-alledaagse pleisteraars waaronder soorten zoals koe-reiger, grauwe franjepoot, lachstern en grote pieper. Het zijn echter de zwarte ibissen die de show stelen met hun langdurige aanwezigheid van 2 augustus 2014 tot en met 23 april 2015. Een witte ring vormt de rode draad in dit artikel.

Nader voorgesteld

De zwarte ibis komt zeer verbrokkeld verspreid voor in alle door

de mens bewoonde werelddelen. Zijn biotoop komt overeen met dat van zijn familielid de lepelaar. Zijn voedsel dat bestaat uit kleine kreeftachtigen, wormen, schelpdieren en water- en landinsecten, zoekt hij in ondiep water en moerassig grasland. Zijn nest bouwt hij van takken, rietstengels en grassprietten. Bekend is het broeden in gemengde kolonies met lepelaars en reigerachtigen. Na afloop van de broedtijd zwermen jonge en ook oude vogels in alle richtingen uit tot ver buiten de vaste broedgebieden. Deze door Voous (1960) genoemde aspecten zijn van belang bij de interpretatie van de aanwezigheid van de zwarte ibissen bij Koedijk.

Voorkomen in Europa en Nederland

Van oudsher broedt de soort in Oost- en Zuid-Europa. De belangrijkste Europese broedgebieden

liggen in Rusland, Oekraïne, Roemenië en Turkije. In 1991 broedt de soort voor het eerst in Frankrijk met in de Camargue drie paren en zes uitgevlogen jongen (Van den Berg, 1992). In 1994 broeden naar schatting 15.000 broedparen in Europa. In 2010 is de Franse populatie gegroeid naar 473 broedparen. In Spanje zijn dat er in 2009 al meer dan 3000 (Boele & Van Winden, 2012).

In Nederland had de zwarte ibis in 2001 de status van vrij zeldzaam met slechts 105 waarnemingen met 164 individuen tussen 1800 en 1997. Hun herkomst blijft veelal onduidelijk. Zo verblijft een ontsnapte vogel 25 oktober-2 november 1993 bij Overveen. In najaar 1994 vindt een ongekende influx plaats met 15 waarnemingen. Het snel toenemende aantal meldingen in de jaren negentig doet de CDNA besluiten om de soort vanaf het

● Zwarte ibis. Beide foto's: Mattias Hofstede, www.focusonbirds.nl.

jaar 2000 niet langer te beoordelen. Dutch Birding geeft op haar website dutchavifauna.nl een compleet overzicht van alle 113 tot en met 1999 aanvaarde waarnemingen. Er is geen enkele aanwijzing dat de soort ooit in ons land heeft gebroed. Een paar dat 27 mei-10 september 2012 bij Westerbroek (Gr) aanwezig is, laat nestindicerend gedrag zien (Boele *et al.*, 2014). In maart 2014 sleept een paar bij Leidschendam met takken en begin april is er een poging tot paring, maar een broedgeval is niet vastgesteld. Bij Zevenhoven (ZH) vertoont zich 21 juni 2014 een zwarte ibis in broedhouding. In het gebied Zevenhoven/Nieuwkoop zijn ibissen 24 en 29 april 2015 in de weer met nestmateriaal. In 2014 zijn er ook in België (baltsgedrag) en Engeland (nestbouw) broedpogingen (Boele, 2014).

Voorkomen in Noord-Holland-Noord

Zijn presentie in Midden- en Noord-Kennemerland, de Kop van Noord-Holland en Texel neemt de laatste decennia eveneens sterk toe.

In de navolgende opsomming zijn ook de niet bij het CDNA ingediende gevallen opgenomen (dutchavifauna.nl; Smulders & Slingerland, 1996; Costers, 2003 en Boele *et al.*, 2014). Meldingen van individuen zijn er op 5 oktober 1900 van een dode eerste-kalenderjaar-man (1kj) in de Schermer, 17 oktober 1942 van een 2kj-vrouw in de Wieringermeer, 26 september 1948 bij Camperduin, 3 november 1963 bij Castricum, 16-26 november 1963 bij Medemblik en Enkhuizen, 18 juli 1968 op Texel, 17 december 1986-11 januari 1987 (in een troep meerkoeten) bij Camperduin, 9-13 mei 1992 bij Texel, 6-9 oktober 1994 bij Camperduin, 2 juni 1997 bij Callantsoog, 8 juni 1997 op Texel en 27 september 1997 in Camperduin. Bij de reeks waarnemingen van 27 oktober-8 november 1990 van twee in de Noordkop rondzwervende exemplaren gaat het om ontsnapte vogels uit de sierwatervogelcollectie van Kooij in 't Zand.

Vanaf 2000 zijn alleen langdurige verblijven, telkens van individuen, nog vermeldenswaard: 18 oktober

1999-18 januari 2003 (aanvankelijk 1kj) bij Petten, 30 juli-9 september 2000 bij Julianadorp, 18-21 augustus 2001 bij Wieringerwerf, 6 december 2004-18 april 2007 bij Den Helder/Anna Paulowna en 14-18 augustus 2011 op Texel. Belangwekkender zijn de waarnemingen van groepen zwarte ibissen: 24 september 1994 tien 1kj-vogels bij De Cocksdorp, 17 oktober 1998 twee adulten en één juveniel bij Den Burg en 8 mei 2000 zes stuks boven Julianadorp. Spectaculair is een groep van 24 pleisteraars op 25 september 2013 bij Petten die de volgende dag boven Texel vliegt. Het zijn waarschijnlijk delen van deze groep die 5-16 oktober 2013 tussen Uitgeest en Castricum en 1 januari-16 februari 2014 tussen Bergen en Camperduin verblijven.

Kleurringen

Historisch is de landing van een 'met kleurringen behangen' zwarte ibis op een parasol op het terras van Paviljoen Minkema (nu: Struin) in Camperduin op 27 september 1997 (Stegeman, 1997). Gelet op dit gedrag ging het ook in dit geval om ►

● Het Groene Mirakel, een deelgebied van de uitbreiding van het recreatiegebied Geestmerambacht bij Koedijk waar de zwarte ibissen vaak verblijven. Foto: Miranda Zutt-van der Made.

een ontsnapte vogel. Boeiend is de waarneming van de gekleurde vogel die 14-24 augustus 2011 op Texel verblijft. De vogel met PVC-ring Wit V02 werd 19 juni 2010 als nestjong geringd bij Tarragona in Noordoost-Spanje. In voorjaar 2011 is de ring op meerdere plaatsen in Noord-Duitsland en Litouwen afgelezen, 10 juli op Schiermonnikoog en 14-24 augustus op Texel. Op 17 september is V02 terug in Spanje (Ebrodelta).

Op 27 september 2013 bevinden zich elf vogels bij Vught (NB) waarvan er twee een kleurdragen: Wit 0797 en Wit 04FV. Deze vogels worden daarna tot in juni 2014 op diverse plekken in Nederland en België gezien. 0797 en 04FV zijn beide op 24 juli 2013 in de Cota Doñana in Zuidwest-Spanje geringd als nog niet-vliegvlugge, vrouwelijke pul. De ring van 0797 is vuil en de kleur wordt veelvuldig als vuilwit of lichtgeel gemeld.

Voorkomen bij Koedijk

Op 2 augustus 2014 10:00 uur foerageren opeens zes zwarte ibissen langs de Nauertogt. Een van de vogels is de inmiddels bekende 0797. Het verblijf is van korte duur, want de groep wordt na 14:36 uur niet meer gemeld. Het zestel blijkt

vertrokken naar Vlieland, waar zij in de ochtend van 3 augustus enkele uren verblijven met in hun midden inderdaad een vogel met een verkleurde witte ring. Op 5 augustus laat alleen 0797 zich weer bij Zevenhoven zien. Op 8 augustus zijn twee exemplaren terug op hun favoriete eilandje aan de zuidzijde van de knik in de Nauertogt. 9-14 augustus bestaat de groep uit maximaal vier (ongeringde) vogels. Op 9 augustus vliegt er een rond met nestmateriaal in de snavel. Dit ge-

Bergen. Nadien worden zij steeds vaker in de Oudtburger- en Reekerpolder gesignaleerd. Dit duidt op een regelmatige pendel vanaf de Nauertogt. Menig automobilist signaleert (en meldt) de in de vlucht gemakkelijk herkenbare groep boven de N9. Op 20 augustus is het aanbieden van takjes en imponeergedrag te zien. Van 22 augustus tot minstens 18 april bevindt 0797 zich voortdurend onder de aanwezige ibissen. Er zijn weinig meldingen van interacties met andere soor-

Het is even wennen, maar na een verblijf van bijna negen maanden bij Koedijk heeft de zwarte ibis het gebied de rug toegekeerd.

drag is ook waargenomen op 24 en 26 augustus. Op 16 augustus sluiten zich opnieuw twee vogels aan. Een filmpje van 17 augustus van het rondvliegende zestel is te zien op http://youtu.be/zHbSpjoY_L8. Bij een aantal meldingen gaat het om een, soms luidruchtig, verblijf in een boomgroep langs Achtergracht en Vlasgat. Op 19 augustus is er voor het eerst een melding aan de westkant van het Noord-Hollands Kanaal met het zestel roepend in boomtoppen langs de Zijl in

ten. Op 23 augustus zitten kok- en stormmeeuwen een zwarte ibis fel op de huid en op 6 maart zoekt het dan nog aanwezige trio in paniek een veilig heenkomen voor een overvliegend havik-wijfje. Ook zijn er verstoringen door vogelaars en loslopende honden. De ibissen begeven zich regelmatig tussen de in het najaar aanwezige lepelaars. Bij het foerageren op mollusken en wormen is de hap-frequentie hoog en lijken zij onverstoortbaar. De groep heeft 7-15 september

● Zwarte ibis. Foto: Mattias Hofstede, www.focusonbirds.nl.

een voorkeur voor de Diepsmeerpolder. Zij is dan samengesteld uit vier adulten, waaronder 0797, en twee 1kj vogels. De groep krijgt 12 oktober-25 november versterking van een zevende exemplaar. Op 3 december zijn er nog slechts twee aanwezig. Daarna ontbreekt de soort tot dat 23-27 december een drietal, mèt 0797, blijkt teruggekeerd. Een nieuwe periode van absentie volgt tot 13 januari. Dan zijn 0797 en zijn twee kompanen weer terug en dit trio blijft tot minstens 13 april Koedijk trouw. 15-18 april zijn er nog maar twee adulten overgebleven, waaronder nog wel 0797. Ten slotte rest er 19-23 april nog maar één, ongeringde, zwarte ibis. Het is even wennen, maar na een verblijf van bijna negen maanden bij Koedijk heeft de zwarte ibis het gebied de rug toegekeerd. In totaal zijn 482 waarnemingen doorgegeven op waarneming.nl gedurende de verblijfsperiode rond Koedijk. Anders dan in de vlucht kan de soort pleisterend eenvoudig gemist worden door het verdwijnen in begroeiing, foerageren in sloten en rusten in bomen. Tijdens 29 wandelingen langs de Nauertogt in de presentieperiode ontmoette ik elf keer zwarte ibissen, een trefkans van 38%.

Ten slotte

Nog in 1987 sombert Voous dat de 'zwarte wulp' zijn beste tijd gehad heeft, al komt het Euraziatische broedgebied overeen met de in ons land zo succesvolle lepelaar. De influx van 1994 in Nederland en de daaropvolgende sterke toename van het aantal meldingen van grotere groepen maken een einde aan het doemdenken. Tegelijkertijd geeft de noordwaartse uitbreiding van de broedpopulatie in Frankrijk hoop. In 1999 schreef ik *'De zwarte ibis zou in onze contreien in een met lepelaar gemeenschappelijke broedkolonie in het Zwanenwater niet misstaan. Zijn immers in de voortdurende veranderende avifauna de onwaarschijnlijkheden van nu niet de verrassingen van morgen?'* Mijn droom dat het eerste broedgeval van de zwarte ibis in ons land in de Noordkop plaatsvindt komt niet uit. Het lijkt erop dat het Groene Hart met de eer gaat strijken.

Dank

Mijn dank gaat uit naar allen die hun waarnemingen hebben toevertrouwd aan de website waarneming.nl. Ik heb gretig gebruik gemaakt van de daar gemaakte opmerkingen. Naast alle waarnemers bedank ik Rob van Bemmelen, Simon

Bronnen

- BIJLSMA, R.G., F. HUSTINGS & C.J. CAMPHUYSEN, 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB/KNNV.
- BOELE, A., 2014. Zeldzame broedvogels 2014. Sovon-Nieuws 27(4):8-10.
- BOELE, A. & E. VAN WINDEN, 2012. Zwarte ibissen in Nederland: merken we iets van de toename in Zuid-Europa? *Limosa* 85(4):171-177.
- BOELE, A. & E. VAN WINDEN, 2014. Veel zwarte ibissen in 2012 en 2013. Sovon-Nieuws 27(1) 8-9.
- COSTERS, R., 1999. Zwarte ibis in het spoor van witte lepelaar. *Windbreker* nr.118: 20-21.
- COSTERS, R., 2003. De omzwervingen van een zwarte ibis. *Tringiaan* 26(1): 14-16.
- GEELHOED, S., H. GROOT, E. VAN HUIJSSTEEDEN, G. VAN LEEUWEN & P. DE NOBEL (red), 1998. Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland/KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- SMULDERS, R. & P. SLINGERLAND, 1996. Influx van zwarte Ibis in Nederland en West-Europa in najaar 1994. *Dutch Birding* 18(6): 293-301.
- STEGEMAN, L., 1997. Zeetrekoverzicht april tot en met september 1997. *De Kleine Alk* 15(4): 28-30.
- VOOUS, K.H., 1960. Atlas van de Europese Vogels. Elsevier.
- VOOUS, K.H., 1987. Moerasvogels van Europa. Zwarte ibis. *Vogels* 7(40): 174-175.
- Estación Biológica de Doñana 2013. Ringing Office Report. Plegadis falcinellus with PVC-ring White 0797 and metal ring ESAH40129.
- Parc Natural del delta de l'Ebre 2011. Life history – Glossy ibis (Plegadis falcinellus) with PVC band white V02 and metal ring Madrid 7105852.
- Website: dutchavifauna.nl/species/zwarte_ibis.
- Website: waarneming.nl.

Brumby, Tom Damm, Pieter Duin, Petra de Goeij, Mattias Hofstede, Jeroen Nagtegaal, Vincent Stork, Albert Vrielink en Miranda Zutt voor hun hulpvaardige reacties op mijn verzoeken.

Ruud Costers
Europaboulevard 212, 1825 SN Alkmaar
ruudcosters@hetnet.nl

Dit artikel verscheen in een eerdere versie in De Kleine Alk van VWG Alkmaar e.o.